

Response and Responsibility

הרב יעקב מידן

א. דרישתו של יוסף

בפרק הקודם הכהרתי את האופן שבו אני מבין את מטרתו של יוסף בעלילת המרגלים. רצונו היה להעלות את אחיו על הדרך של הכרה בחטא מכירתו, תשובה ותיקון, גם אם תהא זו דרך קשה וכואבת.

יוסף דורש מאחיו להוריד את בנימין מצרימה:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הִשְׁלִישוּ זֹאת עֲשׂוּ וְחַי אֶת הָאֶלֹהִים אֲנִי יָבִיא:
אִם פְּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֶר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶּם וְאַתֶּם לְכוּ הִבְיֵאוּ שָׂבֵר
רַעְבּוֹן פְּתִיכֶם: וְאֵת אֲחִיכֶם הִקְטַן תְּבִיאוּ אֵלַי וַיֵּאֱמְנוּ דְבָרֵיכֶם וְלֹא תַמּוּתוּ
[... (סב, יח-כ)]

כאמור בפרק הקודם, יוסף לא רק דורש מאחיו להביא לפניו את בנימין. הוא מבהיר להם שהאח הנעלם, בנימין, חשוד בריגול ובראיית ערות הארץ, ואולי אף יותר מכולם. לשון אחרת, הוא מבהיר להם את הסכנה שבהבאתו למצרים.

בנימין הוא בנה הנותר של רחל, והבן האהוב על אביו עתה יותר מאחיו בני לאה, הבן שאפשר שאביו עשה גם לו כתונת פסים חדשה במקום זו הקרועה והמורכתמת בדם שעיר העזים. אפשר שגם בנימין, כאחיו הגדול, חולם חלומות ורואה עצמו כנבחר שבאחיו: אם יובא למצרים קיימת סכנה של ממש שהוא יובל שם אל בית אסורים, ואולי אף גרוע מכך.

לדעתי, אין צורך לומר שכבר בשלב הזה חשב יוסף על עלילת הגביע, שתמשיך את עלילת הריגול ו"תבסס את חשדו" כביכול של השליט המצרי בכך שהמפתח לפרשת הריגול הוא בידי בנימין ולכן הוא גנב את גביע הניחוש של המשנה למלך. הניסיון שמנסה יוסף את אחיו נראה פשוט יותר: האם יסכימו להסתכן בהבאת בנימין למצרים למרות החשש שיפול בעקבות אחיו הככור לתהום המצרית ולדרך שכל באיה לא ישוּבוּ? אני מעריך שיוסף קיווה שהאחים לא ישוּבוּ עוד למצרים. אפשר שישלחו אליו מכתב בידי שליח, שבגלל צערו של אביהם הזקן החליטו שלא להוריד את בנימין למצרים ושעליהם להגן עליו בכל מחיר מכל סכנה הנשקפת לו, ושבעתיים עליהם להגן עליו מן האווירה העוינת נגדם במצרים. אפשר שבמכתב זה יהיה כתוב שהם בוחרים מרצונם להתגלגל ברעב יחד עם בני משפחותיהם ולצפות לחסדי שמים. הם בוחרים להותיר את שמעון אחיהם בכלא המצרי, אך לא לסכן את בנימין.

אילו עשו האחים כך, ואף אילו לא כתבו את המכתב הדמיוני הנזכר אך לא היו שבים במהירות למצרים עם בנימין, אפשר שיוסף היה נוכח ברצונם לתקן את חטא מכירתו למצרים בכל מחיר, גם במחיר סבל הרעב הכבד וגם במחיר הותרת שמעון בן לאה בכלא המצרי. חטא מכירתו למצרים יתוקן בהגנה העיקשת על בנימין, שלא יובא למצרים.

אכן, כך רצה יעקב:

וַיֹּאמֶר לֹא יוֹד בְּנֵי עֲפֹקִים פִּי אֲחִיו מִתּוֹ וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וְיִקְרָאֵהוּ אָסוֹן
בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ וְהוֹרְדְתֶם אֶת שִׁבְתִּי בְּיָגוֹן שְׂאוֹלָה: (סב, לח)

אילו כך היה, היה יוסף מנצל את השארתו של שמעון במצרים (ואולי לשם כך השאירו) כדי לשלחו אל אחיו, שתיקנו את דרכם, להתוודע אליו דרך שמעון ולהזמין לשבת תחת חסותו במצרים.

בפרק הקודם העלינו שדווקא שמעון נאסר משום שסיפור הכיסוי של יוסף על החשד במרגלים הצביע על שמעון כחשוד מרכזי בשל מעשהו בשכם. עתה נוסיף את האפשרות שיוסף רצה לתת לאחיו את ההזדמנות לתקן את חטאם, והוא חשש דווקא מהשפעתו השלילית של שמעון על כך יותר מאשר מכל אח אחר, מסיבות ברורות.

2.
אך הדברים התגלגלו אחרת, ולהכנתנו, לאכזבת יוסף. האחים בסופו של דבר יורדים אליו מצרימה, ובנימין עמם. התנהגותו של יוסף במפגש הראשון עם בנימין אחיו עשויה לעורר תמיהה:

וַיֵּשֶׂא עֵינָיו בְּרֹא אֶת בְּנִימִין אָחִיו בְּן אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אָחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם אֵלַי וַיֹּאמֶר אֶל־לֵהִים יִחַן בְּנֵי יוֹסֵף פִּי נִקְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל אָחִיו וַיִּבְשֹׁשׁ לִבָּפּוֹת וַיָּבֵא הַסַּדְרָה וַיִּבֶךְ שָׁמָּה: (סב, כט-ל)

על בנימין, שחי חיים שלווים יחסית, הקים משפחה וחי בצלו של אביו כל ימיו? על בנימין היה לככות על יוסף, לא להפך!

דומה שעל כורחנו נגיע למסקנה שיוסף פירש את ירידתם המהירה יחסית של בנימין ואחיו למצרים כהבנה שהאחים שולטים במשפחה ולא אביהם. הם מוכנים להפקיר את בנימין בן רחל אחיהם תמורת מזון או תמורת שחרורו של שמעון אחיהם. הוא הבין שדבר לא תוקן ושחטאם של האחים בו ממשיך בבנימין אחיו, שאף הוא זוכה ליחס מתנכר, בהסתר או בגלוי, כפי שהוא עצמו קיבל. לכן נכמרו רחמיו על אחיו, והוא בוכה.

בעת שבכה יוסף לראשונה, נתן הבכי ביטוי לתחושה הפוכה בדיוק:

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשֶׁמִים אָנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר נָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעָנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל תִּחַטְּאוּ בְּיָלֵד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמּוּ הַנֶּזֶר נִדְרָשׁ: וְהֵם לֹא יָדְעוּ פִּי שָׁמַעַי יוֹסֵף פִּי הַפְּלִיץ בְּיַלְתָּם: וַיִּשָּׁב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבֶךְ [...] (סב, כא-כד)

הבכי הראשון על צרתם של האחים היה בכי של התרגשות, בכי של תקווה. יוסף ראה את האחים המתחרטים והעושים את חשבון נפשם על מכירתו. הוא בכה, אך לא התפתה להתוודע אליהם. תשובה על חטא אינה רק וירוי והכרה באשמה. תשובה היא בראש ובראשונה יכולת התיקון. הוא החליט לנסות את יכולת התיקון שלהם בבנימין. ככיו השני הוא בכי של התרגשות בשל המפגש עם בנימין, אך הוא גם בכי של אכזבה מכך שהאחים הורידו את בנימין מצרימה ולא מסרו את נפשם על הגנתו. יוסף בכה, אך הוא טעה! היתה נקודה אחת שהוא לא הביא בחשבון בירידתם של האחים מצרימה בשנית עם בנימין. כשנודעה לו הנקודה שלא הביא בחשבון, הוא בכה בשלישית. כדי להבין נקודה זו, נשוב אל מה שאירע בביתו של יעקב עם שיבת האחים אליו ללא שמעון.

ב. ערבותו של יהודה

הראשון ליטול יוזמה בבית יעקב הוא ראובן:

וַיֹּאמֶר אֶלְהֶם יַעֲקֹב אֲבֵיהֶם אֲתִי שְׁפַלְתֶּם יוֹסֵף אֵינְנוּ וְשָׁמַעוּן אֵינְנוּ וְאֵת בְּנֵימִין תִּשְׁחֹזוּ עָלַי הֵיוּ בְלִנְיָה: וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֵת שְׁנֵי בְנֵי תַמָּת אִם לֹא אֲבִיאָנִי אֵלֶיךָ תִּנְה אֹתוֹ עַל יָדִי וְאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר לֹא יָבֵד בְּנֵי עֶשְׂקִים פִּי אָחִיו מֵת וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאַר וְקָרְאָהוּ אֶסֶן בְּדָרְךָ אֲשֶׁר תֵּלְכּוּ בָּהּ וְהוֹרְדְתֶם אֶת שִׁבְתִּי בְּגִזֹן שְׂאֹלָה: (סב, לו-לז)

"אתי שכלתם" - מלמד שחשדן שמה הרגוהו או מכרוהו כיוסף. "לא ירד בני עמכם" - לא קבל דבריו של ראובן, אמר: בכור שוטה הוא זה - הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בניו? (רש"י, שם).

ראובן מציע שהוא ייטול אחריות על בנימין ומוסר כעירבון לכך את שני בניו. רש"י כבר התקשה בדברי ראובן: מה טיבו של עירבון זה? מדוע יומתו שני בניו של ראובן אם חלילה לא יצליח ראובן בשליחותו? כבר כתבנו בפרק על יהודה ותמר בפרשת וישב, שהציל הנשמע מדברי ראובן הוא עונשו של יהודה על מכירת יוסף - מות שני בניו, ער ואונן. ראובן מקבל עליו עונש דומה אם יגרום לבנימין את שגרם יהודה ליוסף וייתיר אותו בתהום המצרית. אווירת חשדו של יעקב, שבניו אשמים במותו של יוסף, רק מתגברת. הוא אינו מוכן לתת בידם את בנימין. אף על פי שיעקב לא ידע את שאירע ברותן, נראה שהוא צדק. ראובן נכשל שם בניסיונו להציל את יוסף, ואיך יהיה בכוחו להציל את בנימין ביום צרה?

אך יעקב נכנע לדרישת בניו, כשהיא נאה משו...
 ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הצער אתי ונקימה ונלכה ונקמה
 ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם עפנו: אנכי אעבדנו מדי תבוקשנו אם
 לא הבאיאתיו אליה והצגתי לך פני ונקטתי לך קל הנמים: פי לולא
 התמהקנו פי עתה שבנו זה פעמים: ויאמר אלהם ישראל אביהם [...]
 ואת אחיכם חזו וקומו שובו אל האיש: ואיל שד' יתן לכם נחמים לפני
 האיש ושלח לכם את אחיכם אסר ואת בנימין ואני פאשר שכלתי
 שכלתי: (מג, ח-יד)

מה בין דברי יהודה לדברי ראובן? האומנם רק העובדה שהרעב הכביר וכלתה
 הפת מן הבית כדברי המדרש (ראו רשי"י על מג, ב)? וכי על זה מסר יעקב את בנימין?
 נראה שמה ששכנע את יעקב היה עומק ערבותו של יהודה. דבר זה יכול להיות
 קשור באישיותו של יהודה, אך אפשר שהרבר קשור גם בהבדל בין תוכן דבריו
 של יהודה לבין דבריו של ראובן. ראובן התייחס בעיקר לאשמתו, אם חלילה
 יותיר את בנימין במצרים. אשמתו תגרור אחריה את העונש הנוכח - המתת שני
 בניו. יהודה, לעומתו, התייחס לאחריותו להשיב את בנימין. האחריות אינה
 רגעית, היא תפעל כל שעה ושעה כמשך כל הימים, כדבריו. הוא לא ישכח
 אחריות זו עד סוף ימיו, ולעולם יהיה עליו לממשה, וגם אם ייכשל בכך בשעה
 ראשונה, הוא לא ילאה מלנסות להשיב את בנימין לאביו בכל מחיר.

בערבותו של יהודה היה הד לאשמתו במכירת יוסף, שהומרה בנטילת אחריות
 על המכירה ובצורך לא לנוח ולא לשקוט עד להשבתו של יוסף.
 יוסף, השליט המנסה את אחיו, לא ידע את עומק ערבותו של יהודה, שיעקב
 סמך עליה כשמסר בידו את בנימין. הוא בכה בפעם השנייה משום שראה בהבאת
 בנימין למצרים, למרות הסכנה הגדולה שריחפה על ראשו, זלזול בחייו של
 בנימין בן רחל ובחירותו. אך בתחילת פרשת ויגש עתיד יוסף ללמוד על עומק
 ערבותו של יהודה ועל עומק התיקון שקיבל על עצמו. אז הוא יבכה בפעם
 השלישית.

ג. עלילת הגביע

יוסף ישב במשתה ששתה עם אחיו כשהוא נבוך בין שתי בכיותיו. בראשונה ראה
 כאמור ניצני חרטה ותשובה, וידי וקבלת הרין על חטאם ביוסף. אך בשנייה ראה
 אי-יכולת למסור את נפשם כדי לחקן את חטאם. הספק כרסם בו. מה עליו
 לעשות? הוא החליט להעמידם בניסיון נוסף, בעלילת מרגלים נוספת. האם ימסרו
 האחים את נפשם על בנימין או שמא יפקירוהו?

וַיֵּצֵא אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת אֲמֻתְחַת הָאֲנָשִׁים אֶכֶל פֶּאֶשֶׁר
 יִבְּלוּן שָׂאת וְשִׁים קֶסֶף אִישׁ בְּפִי אֲמֻתְחַתוֹ: וְאֵת גְּבִיעֵי גְבִיעֵי הַקֶּסֶף תְּשִׁים
 בְּפִי אֲמֻתְחַת הַקֶּסֶף וְאֵת קֶסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ-בְּדָבָר יוֹסֵף אֲשֶׁר דָּבַר: הַבְּקָר
 אֹר וְהָאֲנָשִׁים שְׁלַחוּ הֵסָה וְחִמְדִּיקָם: הֵם יֵצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
 וַיֹּסֵף אֲמַר לְאֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ קוּם דָּרֵף אֶתְּרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשְׁתַּבְּטוּ וְאֲמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם לָמָּה שְׁלַמְתֶּם דָּעָה תַּחַת טוֹבָה: הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אֲדֹנָי בּוֹ
 וְהוּא נָחַשׁ וַיִּנְחַשׁ בּוֹ הַרְעוּתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: וַיִּשְׁבַּם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֵת
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנָי בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה קְלִילָה
 לַעֲבָדֶיךָ מַעֲשׂוֹת בְּדָבָר הַזֶּה: הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מִצְאָנוּ בְּפִי אֲמֻתְחַתֵּינוּ הִשְׁבִּינוּ
 אֵלָיו מֵאֲרָץ כְּנָעַן וְאִירָה נִגְבַּב מִבֵּית אֲדֹנָיךָ קֶסֶף אוֹ זָהָב: אֲשֶׁר יִסְצָא אֹתוֹ
 מֵעֲבָדֶיךָ וְמוֹת וְגַם אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לְאֲדֹנָי לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר גַּם עִתָּה קְדַבְרִיכֶם
 כֵּן הוּא אֲשֶׁר יִסְצָא אֹתוֹ וְהִנֵּה לִי עֶבֶד וְאֲתָם תִּהְיוּ נָחִים: וַיִּמְהָרוּ וַיֵּרְדּוּ
 אִישׁ אֶת אֲמֻתְחַתוֹ אֲרֻצָּה וַיִּשְׁתַּחוּ אִישׁ אֲמֻתְחַתוֹ: וַיִּחַפֵּשׂ בְּגָדוֹל הַסֵּל
 וַיִּבְּטֹן קֶלֶה וַיִּסְצָא הַגְּבִיעַ בְּאֲמֻתְחַת גְּבִיעָם: (סד, א-יב)

הניסיון קשה. האחים נדרשו למסור את נפשם על הצלת בנימין. הם היו אמורים
 לחשוד בו, ובצדק, שהוא סיבך אותם במעשיו והחזיר עליהם את עלילת המרגלים
 שנחלצו ממנה, ובשלו הם עלולים להפוך לעבדי עולם במצרים, כעולה מן התנאי
 שהם קיבלו על עצמם.
 יתר על כן, המעשה אינו יכול שלא להזכיר את רדיפתו של לבן אחריהם בעת

בריתם עם אביהם מארם נהריים. שם גנבה רחל, אמו של בנימין, את התרפים, כלי הניחוש של אביה, כשם שבנימין גנב כביכול את הגביע, כלי הניחוש של צפנת פענח, השליט המצרי. גם שם אמר יעקב "עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה", כשם שאמרו הם: "אשר ימצא אתו מעבדיך ומת." גם שם היתה סכנה שלבן ינסה לכבוש את יעקב אביהם לעבד עולם בגלל הגניבה, אלא שהיא לא נמצאה. כאן היו האחים על סף עבדות עולם. כל הטינה שהיתה לבני לאה כל הימים כלפי רחל, שגולה לטעמם את כבוד אמם, היתה אמורה להתפרץ כאן כלפי בנימין. האם במצב זה יצליחו האחים לתקן את חטאם ביוסף ולמסור את נפשם על בנימין?

וַיִּקְרַע עֲשָׂוֹתָם וַיַּעֲמֵס אִישׁ עַל חֶמְרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעֵינָה: וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאֶחָיו בְּיָמָה יוֹסֵף וְהוּא עֹדְנֵוּ שָׁם וַיִּקְלֵוּ לְפָנָיו אֶת־צָהָב: וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַפְּעֻשָׁה הַזֹּאת אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי נָחַשׁ וַיִּנְחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר פָּמְנִי: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מִה נֹאמַר לְאֹדְנֵי מִה נְדַבֵּר וּמִה נִצְטַדֵּק הָאֲלֹהִים מִצָּא אֶת־עֹן עַבְדֶּיךָ הַזֶּה עֲבָדִים לְאֹדְנֵי גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲשֶׁר נִקְצָא הַגְּבִיעַ גְּדֹד: (שם, יג-טז)

כאן מדבר יהודה, ולא ראובן, כפי שהיה בעלילת המרגלים. יהודה חוזר בו מן ההצעה להרוג את הגנב ומשווה את כל האחים אל בנימין באשמת החטא – האחריות על החטא הופכת להיות משותפת לכולם. בנימין בדברי יהודה הוא אחד מן החבורה ולא חריג ויוצא דופן. כל ישראל ערבים כאן זה לזה.⁵ איש מן האחים אינו מעז למחות בידו. יהודה הוא מנהיג אמיתי, ויוסף רואה זאת. שלא כראובן, האומר בעת הצרה: "הלוא אמרתי אליכם [...] ולא שמעתם" ומאשים את אחיו, יהודה נוטל את האשמה גם על עצמו, את אשמת הגביע בגלוי ואת אשמת מכירת יוסף בנסתר. דומה שצדק יעקב כשבחר ביהודה להיות אחראי על בנימין ולא נתנו ביד ראובן. ערבותו של יהודה בולטת לעין כול, כפי שיוסבר גם בתחילת הפרשה הבאה.

5. קשה להתעלם מן הרמיון בין "חידושו ההלכתי" של יהודה לבין העולה במחלוקת של גדולי האמוראים כסוגיית נוכרים המבקשים להמית יהודי אחד מכין סיעה של בני אדם; ראו ירושלמי, תרומות ה, ה"ד. מחלוקת האמוראים שם קשורה להיקף האחריות הקולקטיבית של כל בני הסיעה על חברה האחד שנתפס. במקרה דנן בא השליט המצרי בעלילה על בנימין, אך ייחודו כדי לשאת בעונשו. יהודה קבע כאן את דין האחריות הקולקטיבית. אנו מניחים כאן כרש"י, שיהודה ידע שהשליט המצרי בא עליהם בעלילה. יהודה קבע אפוא הלכה כריש לקיש, ואכן, הרמב"ם (הלכות יסודי התורה, ה, ה) פסק כריש לקיש.

הרב זורין

אור או אור?

שאלה זו יש להציג בנר הנוכה: מה מצותה, להדליק אש או לעשות אור? מצינו מצוה באש: קיום המערכה על גבי המזבח, אש תמיד תוקד על המזבח, ומצינו מצוה כאור: נר שבת, משום שלום בית. ובכן: מה נדרה של מצוה נר הנוכה?
כשתימצי לומר, נחלקו בדבר אבות העולם, בית שמאי ובית הלל: "סוּחַת וְהוֹלֵךְ", או "סוּסִיף וְהוֹלֵךְ".
האור משמש ביטוי לנר מצוה ותורה אורי, לנר ה' נשמת אדם. אור-הנשמה צריך לחדור-לחונף-כל-הפנות-הנדחות של האדם. (חופש כל חדרי כט"ז) ולהאיר את כל הרמ"ח והשס"ה שלו. ואור התורה צריך שיחדור ועמיד לחדור, לחונף כל הפנות הנדחות של העולם ולהאיר את כל מחשכי תבל ומעמקי ארץ. והא בהא תליא. האדם עושה את העולם. גם את העולם נתן בלכס"י. כשבני האדם יאירו את נפשם הם, יתרומם אף העולם כלו לדרגת האור העליון של תורה אור.
והאש מסמל את בעור וכליון הרע. האש שורפת ומבערת את כחות הרע שבנפש האדם פנימה, כדבר שנאמר: "ובערת הרע מקרבך". והאש שורפת ומכלה אף את כחות הרע הפועלים בעולם כלו. והא בהא תליא, כי את העולם נתן בלכס"י, עד שיוגיע היום עליו נאמר: "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", והרשעה כולה כעשן תכלה"י.
ודאי, אנו זקוקים לשני הכחות, לאש ולאור, אבל נחלקו שני ה"כתים" של שמאי והלל איפה להעמיד את הדגש החוק, סוּחַת וְהוֹלֵךְ ונקודת הכובד בעבודת האדם. בית שמאי, כדרכם, מחמירים. אי אפשר לאדם להתרומם לאור העליון אלא אם כן יבער וישרוף את כל כחות הרע שבקרבו. כי לא יגורך רע"י. אחרי בעור הרע מטילא יתקרב לאור הקדושה. בית הלל מקילים. אורכה, על ידי אור של התורה מטילא

יגרש את החושך של הרע. מעט אור דוחה הרכה חושך סאליו ומסילא, כל שכן הרכה אור. אם פגע כך מנוול זה משכהו לבית המדרש"י. החורה של בית המדרש תגרש מסילא את ה"מנוול". ויהי בנסוע הארון עם לוחות הכרית, אוי מסילא קומה ד' ויפוצו אויבך וינסו משנאיך מפניך"י. כי הנה ד' יוצא ממקומו ונמסו ההרים"י. יש ד' בקרב כל אדם מישראל (ושכנתי בתוכם"י), אלא שהוא במעמקי הלב פנימה, וכשהוא "יוצא ממקומו" מסתרי הנפש. ומתפשט להאיר בכל הנוף אזי מסילא ומאליו ונמסו ההרים". ולפיכך כשאותם נכרים באו לשמאי להתגייר, והוא הרגיש בהם שהשקפת עולמם עדיין "גויית", עוד לא בערו את כחות הרע מקרבם, והרי הם מתנים תנאים משונים - דחמם כאמת הבנין שכידויו. וכשבאו להלל קבלם ולסדם תורה, ככמתון שהאור שבה יחזירם למוטב. והאור שבה אמנם ההזרים למוטב.

ובימי מתחיהו בן יוחנן כהן גדול השמונאי ובניו, היו שתי התופעות הללו: אש ואור. בתחילה השתמשו החשמונאים באש הקודש לבער ולכלות את הטומאה של תרבות היונים שהשתלטה בארץ. כהרב נוקמת נקם ברית יצאו נגד היונים מזה והסתיונים מזה, שטמאו את ארץ הקודש במזבחות אלהי גבר, הכריחו את ישראל לתלל השכחות להתנאל במאכלות אסורות ולכטל אות ברית קודש, ולא נתקרה דעתם עד שהעמידו שקץ שמום כהיכל הקודש. וכשנסרו הטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, וודים ביד עוסקי תורתך, וכוחות הרשע נתבערו מן הארץ - בא האור. ואח"כ באו בניך - וטהרו את מקדשך"י. אור התורה הוא במקדש ובכל הארץ, וליתודים היתה אורה, זו תורה"י.

ונחלקו בית שמאי ובית הלל על איזה משתי התופעות אנו עושים את הזכרון לדורות, בית שמאי לשיטתם, אומרים: הזכרון הוא לאש, לביעור הרע וכליון הטומאה, ובית הלל, לדרכס, סוכרים: הזכרון הוא לאור. ודאי, כשעתה היתה המלחמה נחוצה, ואם נחוצה היתה - עשינו אותה. אבל אין עושים מזה סמל ופולחן, אין האמצעי הזמני הופך למטרה תכליתית. לא זהו הלכה לדורות. הליטוד לדורות הוא האור. ובסאליו מוכן, שאם העיקר הוא שריפת הרע ובעורו, הרי כל מה

שהאש שורפת יותר, הולך ופוחת יותר הרע המתבער, עד שיגיע הזמן של "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" לגמרי, ותרשעה כולה כעשן תכלה" כליל. פוחת והולך. ואם הזכרון הוא האור, הרי כל מה שדולק יותר, מאיר יותר. כל מה שמשחמשים יותר כ"נר מצות ותורה אור", הרי הם מוסיפים לה אור יותר ויותר. "ואורח צדיקים כאור נונה הולך ואור עד נכון היום"י. "הולך ואור", מוסיף והולך. והלכה כבית הלל...